Współczesne przejawy faszyzmu a granice analogii historycznej w świetle teorii Jasona Stanleya

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Artykuł analizuje problematykę definiowania współczesnego faszyzmu, kładąc nacisk na konieczność oddzielenia rzetelnej analizy naukowej od retoryki politycznej. Autor wskazuje na pułapki nadużywania analogii historycznych i proponuje precyzyjne podejście metodologiczne, opierając się na teoriach Jasona Stanleya, Rogera Griffina oraz Roberta Paxtona. Tekst wyróżnia kluczowe koncepcje, takie jak palingenetyczny ultranacjonalizm oraz techniki mobilizacji politycznej opartej na mitologizacji przeszłości i hierarchizacji społeczeństwa. Istotnym elementem jest rozróżnienie między ideologiczną klasyfikacją ruchu a faktycznym procesem autokratyzacji państwa. Całość zmierza do stworzenia aparatu pojęciowego, który pozwala odróżnić populistyczną radykalną prawicę od neofaszyzmu, wykorzystując m.in. kategorie natywizmu i autorytaryzmu opracowane przez Casa Mudde.

The article analyzes the problem of defining contemporary fascism, emphasizing the need to separate rigorous scientific analysis from political rhetoric. The author points out the pitfalls of overusing historical analogies and proposes a precise methodological approach based on the theories of Jason Stanley, Roger Griffin, and Robert Paxton. The text highlights key concepts such as palingenetic ultranationalism and techniques of political mobilization based on the mythologization of the past and social hierarchization. A significant element is the distinction between the ideological classification of a movement and the actual process of state autocratization. The overall goal is to create a conceptual framework that allows for the differentiation of the populist radical right from neo-fascism, utilizing categories such as nativism and authoritarianism developed by Cas Mudde.

Artykuł stanowi metodologiczną przestrogę przed nadużywaniem pojęcia „faszyzm” we współczesnym dyskursie politycznym, gdzie termin ten często staje się emocjonalnym synonimem każdego przejawu autorytaryzmu. Autor stawia tezę, że rzetelna analiza ruchów radykalnych wymaga ścisłego rozdzielenia trzech płaszczyzn: empirycznej diagnozy faktów, teoretycznej interpretacji ideologicznej oraz normatywnej oceny etycznej. Wykorzystując studia przypadków USA, Węgier i Włoch, tekst dowodzi, że procesy autokratyzacji (instytucjonalne ograniczanie demokracji) nie są tożsame z faszyzacją (wdrażaniem konkretnej ideologii narodowego odrodzenia). Poprzez przywołanie koncepcji m.in. Casa Mudde czy Federica Finchelsteina, autor pokazuje, że współczesne ruchy mogą przejmować faszystowski repertuar symboliczny i retoryczny („wannabe fascism”), nie dążąc jednocześnie do ustanowienia pełnej dyktatury. Tekst przekonuje, że jedynie precyzyjne rozróżnienie między populizmem, autorytaryzmem konkurencyjnym a neofaszyzmem pozwala na realne rozpoznanie zagrożeń dla demokracji, unikając przy tym pułapki mechanicznych analogii historycznych.

SŁOWA KLUCZOWE

współczesne przejawy faszyzmu | analogia historyczna | Jason Stanley | palingenetyczny ultranacjonalizm | autokratyzacja | populistyczna radykalna prawica | natywizm | autorytaryzm konkurencyjny | regres demokratyczny | V-Dem | integralność prawa | neofaszyzm | pluralizm polityczny | metodologia politologiczna

Konieczność rozdzielenia analizy naukowej od retoryki politycznej

Współczesne przejawy faszyzmu i granice historycznej analogii. Stany Zjednoczone, Węgry, Włochy, Niemcy i europejska radykalna prawica w świetle politologii porównawczej, teorii autokratyzacji i badań nad neofaszyzmem

O granicach pojęcia faszyzmu. Między pamięcią historyczną, typologią naukową a politycznym oskarżeniem

Współczesna debata nad faszyzmem jest obciążona napięciem między koniecznością rozpoznawania realnych zagrożeń dla demokracji a metodologicznym obowiązkiem zachowania precyzji pojęciowej. Doświadczenia włoskiego faszyzmu i niemieckiego narodowego socjalizmu pozostawiły zbiór symboli, instytucji i praktyk politycznych o wyjątkowo silnym ładunku moralnym. W efekcie termin „faszyzm" funkcjonuje dziś równocześnie jako kategoria historii politycznej, pojęcie klasyfikacji politologicznej, przedmiot refleksji filozoficznej oraz element publicznej polemiki. Ta wielość znaczeń nie musi jednak pozbawiać go wartości poznawczej; wymaga jedynie wyraźnego oddzielenia analizy naukowej od retorycznego używania tego słowa jako synonimu politycznego zła, nietolerancji, nacjonalizmu czy autorytaryzmu. Jeśli bowiem faszyzmem określamy każde naruszenie standardów demokratycznych, tracimy zdolność rozpoznawania cech szczególnych tych ruchów, które rzeczywiście odwołują się do ideologii narodowego odrodzenia, hierarchicznej reorganizacji wspólnoty oraz politycznego przezwyciężenia pluralizmu.

Podstawowy problem badawczy sprowadza się zatem do ustalenia relacji między ciągłością a zmianą historyczną.

Faszyzm nie musi reprodukować wszystkich symboli, metod organizacyjnych czy instytucji charakterystycznych dla międzywojennych Włoch i Niemiec, by zachowywać określone podobieństwa ideologiczne i polityczne. Jednocześnie nie można zakładać, że każda współczesna forma antyliberalnej mobilizacji jest kontynuacją faszyzmu. Zmiany w technologii, międzynarodowych stosunkach gospodarczych, normach praw człowieka czy strukturach komunikacji sprawiają, że dzisiejsze ruchy radykalne mogą realizować swoje cele za pomocą instrumentów nieznanych dawnym reżimom. Dlatego analiza wymaga oddzielenia cech konstytutywnych faszyzmu od właściwości typowych wyłącznie dla konkretnej epoki. W perspektywie Rogera Griffina kluczowe znaczenie ma ideologia palingenetycznego ultranacjonalizmu, rozumiana jako przekonanie o konieczności radykalnego narodowego odrodzenia po okresie rzekomego upadku. Robert Paxton kieruje uwagę ku dynamice ruchów, ich społecznemu zakorzenieniu, relacjom z tradycyjnymi elitami oraz sposobom zdobywania władzy i możliwościom radykalizacji. Jason Stanley analizuje natomiast techniki mobilizacji politycznej: mitologizację przeszłości, propagandę, antyintelektualizm, hierarchizację ludzi i kreowanie poczucia zbiorowej krzywdy.

Federico Finchelstein wprowadza istotną perspektywę transformacji relacji między faszyzmem a populizmem. Podkreśla on, że powojenne ruchy autorytarne mogły przejmować pewne elementy faszystowskiej tradycji, odrzucając jednocześnie część jej instytucji i praktyk. Celem tych koncepcji nie jest wykazanie, że każdy ruch radykalny jest faszystowski, lecz identyfikacja konkretnych

konfiguracji ideologii, organizacji i działań politycznych. Niezbędne jest przy tym rozróżnienie klasyfikacji ruchu od oceny ustroju państwa. Partia może reprezentować ultranacjonalistyczne stanowiska, pozostając poza władzą. Rząd może prowadzić do autokratyzacji, choć jego ideologia nie odpowiada klasycznemu faszyzmowi. Państwo może ograniczać pluralizm, nie realizując jednak projektu narodowego odrodzenia charakterystycznego dla faszystowskiego imaginarium. Wreszcie organizacja może posługiwać się antydemokratyczną retoryką i przemocą, nie mając zdolności do trwałego zakorzenienia się w społeczeństwie.

Każda z tych sytuacji wymaga innej kwalifikacji naukowej, a ich utożsamianie osłabia aparat wyjaśniający. Kluczowe jest więc rozróżnienie między diagnozą empiryczną, interpretacją teoretyczną a oceną normatywną. Pierwsza powinna dotyczyć faktów: wydarzeń, przepisów, decyzji instytucjonalnych i zachowań organizacyjnych. Druga odnosi się do ich osadzenia w konkretnym modelu naukowym. Trzecia natomiast obejmuje ocenę zgodności z prawami człowieka, zasadami demokratycznego konstytucjonalizmu i wymogami sprawiedliwości.

Kategorie Casa Mudde jako narzędzia precyzyjnego rozróżnienia radykalizmów

Te trzy poziomy mogą wzajemnie się uzupełniać, lecz nie powinny być zastępowane jednym, emocjonalnie nacechowanym określeniem. Takie rozróżnienie pozwala prowadzić krytyczną analizę współczesnych ruchów bez rezygnacji z rzetelności naukowej.

Jedną z najbardziej użytecznych perspektyw współczesnej politologii przedstawia Cas Mudde, szczególnie w pracy „Populist Radical Right Parties in Europe” z 2007 roku oraz książce „The Far Right Today” z 2019 roku. Autor analizuje populistyczną radykalną prawicę poprzez połączenie natywizmu, autorytaryzmu i populizmu. Kategorie te nie są tożsame, gdyż odnoszą się do różnych aspektów ideologii politycznej. Natywizm zakłada, że państwo powinno być zamieszkiwane przede wszystkim przez członków grupy uznawanej za rodzimą, podczas gdy osoby i idee określane jako obce mogą być przedstawiane jako zagrożenie.

Autorytaryzm akcentuje znaczenie dyscypliny, porządku i zdecydowanego egzekwowania norm. Populizm natomiast przeciwstawia moralnie wyidealizowany lud elitom, które ukazuje jako skorumpowane, postulując politykę wyrażającą rzekomo jednolitą wolę zbiorową. Zasadnicza wartość tej koncepcji polega na możliwości odróżnienia radykalnej prawicy od skrajnej prawicy w węższym znaczeniu. Radykalna prawica może podważać liberalne elementy demokracji — w szczególności pluralizm i ochronę mniejszości — nie odrzucając przy tym samej zasady wyborów

jako źródła legitymacji politycznej. Skrajna prawica w ścisłym znaczeniu odrzuca natomiast demokrację jako system i może postulować zastąpienie jej innym porządkiem politycznym.

Granica ta nie zawsze jest łatwa do wyznaczenia empirycznie, ponieważ organizacje mogą prezentować odmienne stanowiska w dokumentach programowych i rzeczywistej praktyce. Stanowi ona jednak niezbędny punkt wyjścia do unikania mechanicznego utożsamiania wszystkich ugrupowań prawicowych, nacjonalistycznych i populistycznych z faszyzmem. Należy oddzielić populizm jako określony sposób konstruowania konfliktu politycznego od pełnej ideologii faszystowskiej. Populizm może występować zarówno w ruchach prawicowych, jak i lewicowych, odwołując się do pojęcia ludu przeciwstawianego elitom; sam w sobie nie musi postulować narodowego odrodzenia poprzez przemoc ani zniesienia demokratycznej konkurencji.

Faszyzm może natomiast wykorzystywać populistyczne mechanizmy mobilizacji, lecz podporządkowuje je szerszemu projektowi hierarchicznej wspólnoty narodowej i radykalnej przebudowy stosunków politycznych. Właśnie dlatego występowanie antyelitarnej retoryki nie stanowi wystarczającej podstawy do faszystowskiej kwalifikacji.

Szczególne znaczenie posiada także odróżnienie nacjonalizmu etnicznego od patriotyzmu obywatelskiego i zwyczajnego konserwatyzmu. Przywiązanie do własnego państwa, tradycji, języka i instytucji nie oznacza automatycznie przekonania o nierównej wartości ludzi. Konflikty dotyczące polityki migracyjnej, ochrony granic i integracji kulturowej mogą być przedmiotem prawomocnej demokratycznej debaty. Zasadniczy problem powstaje wtedy, gdy określona organizacja przypisuje całym kategoriom ludzi niezmienne właściwości moralne, odmawia im równej podmiotowości i przedstawia ich obecność jako egzystencjalne zagrożenie usprawiedliwiające arbitralne środki polityczne. Mudde dostarcza więc aparatu pojęciowego, który umożliwia zachowanie krytycznej precyzji wobec współczesnych ruchów radykalnych. Nie oznacza to negowania zagrożeń wynikających z antypluralistycznej polityki, lecz pozwala odróżniać ideologiczną radykalizację od historycznie szczególnej konfiguracji faszyzmu. Właściwa kwalifikacja wymaga uwzględnienia programu, stosunku do demokratycznej konkurencji, sposobu definiowania wspólnoty narodowej i praktyk organizacyjnych, a nie wyłącznie obecności radykalnej retoryki w publicznych wystąpieniach.

Autokratyzacja to proces instytucjonalny, a nie ideologiczny

Autokratyzacja jako proces mierzalny: Levitsky, Ziblatt, Bermeo i współczesna nauka porównawcza

Uzupełnieniem typologii ideologicznych jest teoria autokratyzacji, skupiająca się na procesach stopniowego ograniczania demokratycznych cech ustroju. Nancy Bermeo w artykule On Democratic Backsliding z 2016 roku wskazywała, że współczesny regres demokratyczny coraz częściej przybiera formę działań podejmowanych przez legalnie funkcjonujące instytucje, a nie tylko tradycyjnych wojskowych zamachów stanu. Kluczowe stają się tu procesy rozszerzania kompetencji władzy wykonawczej, strategicznego manipulowania regułami rywalizacji politycznej oraz osłabiania instytucji kontrolnych. Ich istotność polega na tym, że pozwalają one stopniowo zmieniać jakość ustroju bez jednego, gwałtownego wydarzenia, które formalnie zniosłoby demokrację. Steven Levitsky i Daniel Ziblatt w książce How Democracies Die z 2018 roku rozwijali problem osłabiania demokracji przez wybranych przywódców i ich sojuszników.

Autorzy ci przypisywali szczególne znaczenie normom wzajemnej tolerancji politycznej oraz powściągliwości w wykorzystywaniu formalnych kompetencji. Demokracja może bowiem funkcjonować prawidłowo tylko wtedy, gdy uczestnicy uznają prawomocność przeciwników i nie używają wszystkich dostępnych instrumentów instytucjonalnych do trwałego zablokowania im powrotu do władzy. Z tej perspektywy formalna zgodność działania z przepisami nie gwarantuje jego zgodności z szerszymi normami demokratycznej konkurencji. Ważnym rozwinięciem tej refleksji jest pojęcie autorytaryzmu konkurencyjnego, analizowane przez Levitsky'ego i Lucana Waya. Odnosi się ono do systemów, w których formalne instytucje demokratyczne nadal funkcjonują i stanowią przestrzeń rywalizacji, lecz warunki tego współzawodnictwa są systematycznie nierówne z powodu działań rządzących. Opozycja może uczestniczyć w wyborach, prowadzić kampanię i zdobywać poparcie, ale napotyka nieproporcjonalne ograniczenia wynikające z wykorzystania zasobów państwowych, przewagi medialnej lub presji administracyjnej.

Taki system różni się od pełnej dyktatury tym, że wynik rywalizacji nie musi być całkowicie przesądzony, jednak nie odpowiada on standardom uczciwego współzawodnictwa demokratycznego. Szczególną wartość poznawczą ma tutaj rozróżnienie między autokratyzacją a faszyzacją.

Pierwsza odnosi się przede wszystkim do jakości instytucji oraz ograniczania demokratycznej kontroli władzy. Druga – jeśli termin ten ma zachować ścisłe znaczenie – powinna obejmować dodatkowo proces wzmacniania ideologii i praktyk charakterystycznych dla faszyzmu. Państwo może doświadczać autokratyzacji bez rozwijania palingenetycznego ultranacjonalizmu, podobnie jak ruch faszystowski może pozostawać poza rządem i nie mieć zdolności do istotnego przekształcania ustroju.

Utożsamianie obu procesów prowadziłoby do błędnej interpretacji odmiennych zjawisk politycznych. Współczesne badania porównawcze pozwalają ponadto analizować zmiany

demokratyczne za pomocą wielowymiarowych baz danych. Projekt Varieties of Democracy (V-Dem) wykorzystuje rozbudowany system wskaźników dotyczących wyborów, wolności wypowiedzi, niezależności instytucji czy pluralizmu. W raporcie Democracy Report 2026 badacze wskazali, że według danych za 2025 rok procesom autokratyzacji podlegały 44 państwa, a 18 znajdowało się na ścieżce demokratyzacji. Szacowano również, że około 74 procent ludności świata żyło w państwach zakwalifikowanych jako autokracje; klasyfikacja ta wynika z metodologii projektu i nie oznacza, że wszystkie te systemy reprezentują identyczne formy dyktatury. Kluczowe jest to, że V-Dem opisuje autokratyzację jako proces zmian instytucjonalnych, a nie automatyczny dowód na ideologiczny faszyzm. Wśród państw wymienionych w raporcie znajdują się systemy o odmiennych tradycjach politycznych, strukturach partyjnych i modelach legitymizacji. Właśnie dlatego wskaźników regresu demokratycznego nie można traktować jako bezpośrednich mierników faszystowskiego charakteru rządu.

Ich funkcja polega na dostarczaniu porównywalnych danych o jakości instytucji i kierunku zmian ustrojowych, które następnie mogą zostać zestawione z odrębną analizą ideologiczną. Należy jednocześnie podkreślić, że pomiar demokracji jest przedsięwzięciem metodologicznie złożonym. Wyniki zależą od definicji ustroju, konstrukcji wskaźników, sposobu agregowania ocen ekspertów i przyjętych progów klasyfikacyjnych. Organizacje takie jak V-Dem i Freedom House mogą dochodzić do różnych wniosków, ponieważ stosują odmienne procedury. Rozbieżność ta nie jest automatycznym dowodem błędu jednej z instytucji, lecz wymaga zrozumienia konkretnych kategorii. W analizie naukowej właściwsze jest zestawianie niezależnych pomiarów i wskazywanie ich ograniczeń niż traktowanie jednego indeksu jako bezwarunkowego rozstrzygnięcia o charakterze ustroju.

Trumpizm jako przedmiot sporu między populizmem a faszyzmem

Stany Zjednoczone. Trumpizm, druga prezydentura Donalda Trumpa i spór o autorytaryzm konkurencyjny

Szczególnie intensywny spór o zastosowanie kategorii faszyzmu dotyczy współczesnych Stanów Zjednoczonych, a zwłaszcza ruchu politycznego zorganizowanego wokół Donalda Trumpa. Główna trudność polega tu na konieczności odróżnienia retoryki narodowej regeneracji i populistycznego konstruowania konfliktu politycznego od rzeczywistych działań instytucjonalnych oraz historycznie ukształtowanych cech amerykańskiego systemu konstytucyjnego. Samo hasło Make America Great Again nie wystarcza, by zakwalifikować ten ruch jako faszystowski, gdyż postulaty przywrócenia

narodowej wielkości mogą występować w różnych tradycjach ideologicznych. Kluczowe jest natomiast to, czy narracja o utraconej wielkości łączy się z ideą wyłącznego reprezentowania narodu, systematycznym delegitymizowaniem przeciwników, przyzwoleniem na przemoc oraz dążeniem do ograniczania mechanizmów kontroli władzy. W perspektywie Griffina istotne pozostaje podobieństwo między retoryką narodowej regeneracji a faszystowskim mitem odrodzenia.

Nie oznacza to jednak automatycznej identyczności ideologicznej. Ruch Trumpa obejmuje szeroką koalicję środowisk o odmiennych interesach gospodarczych, religijnych i kulturowych, a jego program nie jest prostym odpowiednikiem włoskiego faszyzmu. Wśród zwolenników znajdują się przedstawiciele tradycyjnego konserwatyzmu, środowisk libertariańskich, nacjonalistycznych i populistycznych, a także wyborcy motywowani problemami ekonomicznymi oraz oceną polityki poprzednich administracji. Dlatego naukowa kwalifikacja tego ruchu wymaga analizy dominujących mechanizmów organizacyjnych i rzeczywistych działań przywództwa, a nie przypisywania jednolitej ideologii wszystkim uczestnikom.

Z perspektywy Paxtona szczególnie doniosłe są wydarzenia związane z podważaniem wyniku wyborów prezydenckich z listopada 2020 roku oraz atak na Kapitol 6 stycznia 2021 roku. Próba uniemożliwienia lub zakłócenia konstytucyjnej procedury zatwierdzenia wyników stanowi istotny materiał badawczy w kwestii stosunku ruchu politycznego do zasady pokojowego przekazywania władzy. Analiza ta wymaga rozróżnienia odpowiedzialności poszczególnych osób i organizacji, lecz nie może abstrahować od samego faktu naruszenia procedury konstytucyjnej. Szczególna waga tego przypadku wynika z próby podporządkowania rzeczywistego wyniku wyborczego narracji przedstawiającej porażkę jako rezultat nieuprawnionego działania przeciwników. Z punktu widzenia teorii Jasona Stanleya interesująca jest relacja między poczuciem zbiorowej krzywdy, retoryką wroga wewnętrznego a podważaniem instytucji ustalających fakty. W polityce Trumpa pojawiały się przekazy przedstawiające niezależne media jako wrogie wobec autentycznego narodu, a przeciwników politycznych jako odpowiedzialnych za szeroko rozumiany upadek państwa.

Równocześnie administracja prowadziła politykę migracyjną uzasadnianą bezpieczeństwem, ochroną suwerenności i koniecznością egzekwowania prawa. Odróżnienie uprawnionego sporu o kontrolę granic od retoryki dyskryminacyjnej lub dehumanizującej wymaga szczególnej uwagi; nie każda restrykcyjna polityka migracyjna ma charakter faszystowski, jednak przedstawianie całych grup ludzi jako zbiorowego zagrożenia może służyć mechanizmom skrajnej mobilizacji politycznej. Druga prezydentura Trumpa, rozpoczęta w styczniu 2025 roku, dostarcza dodatkowych danych na temat relacji między przywództwem a instytucjami konstytucyjnymi. Raport Freedom House „Freedom in the World 2026”, oparty głównie na wydarzeniach z 2025 roku, przyznał Stanom

Zjednoczonym 81 punktów (wobec 84 w poprzedniej edycji), utrzymując klasyfikację państwa jako wolnego.

Instytucjonalny opór jako bariera przed faszyzmem

Autorzy wskazali na próby rozszerzania kompetencji władzy wykonawczej, konflikty dotyczące praworządności, presję na media i uczelnie oraz działania wymierzone w wybrane instytucje kontrolne. Jednocześnie podkreślili dalsze funkcjonowanie konkurencyjnych wyborów, niezależnych sądów, pluralistycznych mediów i rozbudowanego społeczeństwa obywatelskiego.

Istotny jest konflikt dotyczący zakresu kompetencji prezydenckich w polityce migracyjnej. Administracja zwiększyła intensywność zatrzymań i deportacji, powołując się na obowiązek egzekwowania prawa imigracyjnego oraz ochrony bezpieczeństwa państwa. Krytycy zwracali uwagę na ryzyko naruszania gwarancji proceduralnych, arbitralnego pozbawiania wolności i stosowania środków niewspółmiernych wobec sytuacji określonych osób. W raporcie Human Rights Watch za 2025 rok wskazano na działania administracji ograniczające gwarancje prawne, a także na szerszą presję wobec organizacji obywatelskich, uczelni i kancelarii prawnych. Zasadniczy problem prawno-polityczny nie dotyczy samego istnienia kontroli migracyjnej, która stanowi zwyczajną kompetencję państw, lecz sposobu wykonywania tej kompetencji, ochrony praw jednostki i możliwości sądowego kwestionowania decyzji.

W tym kontekście warto przywołać filozofię Ronalda Dworkina. Jeżeli państwo powinno traktować ludzi z równą troską i szacunkiem, nie może wyprowadzać z ogólnego pojęcia bezpieczeństwa nieograniczonej kompetencji do pozbawiania jednostki ochrony prawnej. Również w przypadku cudzoziemców i osób podlegających postępowaniom migracyjnym zakres przysługujących gwarancji powinien być rozstrzygany na podstawie prawa i odpowiednich standardów konstytucyjnych. Nie oznacza to identyczności statusu obywateli i cudzoziemców w każdej dziedzinie, lecz wskazuje na potrzebę rozróżnienia pomiędzy prawomocnym różnicowaniem uprawnień a arbitralnym pozbawianiem podstawowej podmiotowości prawnej. Ważne są również działania dotyczące mediów i szkolnictwa wyższego.

Administracja podejmowała próby ograniczania dostępu niektórych redakcji do wydarzeń Białego Domu, uzasadniając je między innymi sposobem prowadzenia działalności dziennikarskiej. W październiku 2026 roku sąd federalny przedłużył ochronę procesową przyznaną dziennikarzom CNN, MS NOW i Politico w sporze o dostęp do Białego Domu, uznając argumenty administracji za niewystarczające dla zastosowanych ograniczeń. Spór pozostawał przedmiotem postępowania, a jego znaczenie polegało na możliwości kontroli sądowej decyzji władzy wykonawczej dotyczących

działalności mediów. Przypadek ten pokazuje zarazem intensywność napięć instytucjonalnych i fakt dalszego funkcjonowania mechanizmów ograniczających kompetencje prezydenckie. Kluczowa jest tutaj relacja pomiędzy próbą rozszerzania kontroli politycznej a zdolnością instytucji do skutecznego przeciwstawiania się takim działaniom. W systemie całkowicie skonsolidowanej dyktatury niezależne instytucje posiadają ograniczone możliwości blokowania decyzji przywództwa. W Stanach Zjednoczonych federalizm, podział władzy, niezależność sądów, prywatne organizacje medialne oraz działalność organizacji obywatelskich nadal tworzą rozbudowane mechanizmy kontroli. Nie oznacza to, że wszystkie działają równie skutecznie ani że nie mogą ulegać osłabieniu.

Wskazuje jednak na zasadniczą różnicę pomiędzy autokratyzacją jako procesem a pełnym ustanowieniem faszystowskiego monopolu władzy.

Istotny jest raport V-Dem z marca 2026 roku, w którym Stany Zjednoczone zostały przedstawione jako jeden z najważniejszych współczesnych przypadków szybkiego regresu demokratycznego. Autorzy raportu wskazali, że w metodologii projektu kraj utracił status liberalnej demokracji, a istotne pogorszenie dotyczyło przede wszystkim ograniczeń władzy wykonawczej, wolności wypowiedzi i skuteczności kontroli instytucjonalnej.

Nie jest to jednak jednoznaczne z klasyfikacją Stanów Zjednoczonych jako faszystowskiej dyktatury. V-Dem posługuje się własnym systemem wskaźników demokracji, a opis zmian ustrojowych nie stanowi automatycznie rozstrzygnięcia dotyczącego ideologicznej natury ruchu rządzącego. Jeszcze silniejszą kwalifikację instytucjonalną przedstawili Steven Levitsky i Lucan Way w artykule Competitive Authoritarianism in America, opublikowanym w październikowym numerze Journal of Democracy z 2026 roku. Autorzy uznali, że druga prezydentura Trumpa doprowadziła Stany Zjednoczone do przekroczenia granicy autorytaryzmu konkurencyjnego. Ich argumentacja koncentrowała się na systematycznym wykorzystywaniu instytucji państwowych do tworzenia nierównych warunków rywalizacji politycznej, przy zachowaniu rzeczywistych wyborów i znaczącej zdolności opozycji do działania. Jednocześnie podkreślali szczególnie ważną cechę amerykańskiego systemu: silne społeczeństwo obywatelskie, rozproszone zasoby gospodarcze, federalizm i wielość instytucji kontrolnych mogą ograniczać możliwość trwałej konsolidacji takiego porządku.

Stanowisko Levitsky'ego i Waya posiada wysoką wartość analityczną, ale powinno być przedstawiane jako konkretna interpretacja naukowa, nie zaś bezspornie ustalona klasyfikacja obowiązująca we wszystkich teoriach demokracji. Różnica pomiędzy ich oceną a raportem Freedom House pokazuje znaczenie odmiennych kryteriów pomiaru. Freedom House nadal kwalifikował Stany Zjednoczone jako państwo wolne, podczas gdy Levitsky i Way koncentrowali się na nierówności rzeczywistych warunków politycznej konkurencji. Oba stanowiska mogą być

rozpatrywane w świetle ich metodologii, szczególnie dlatego, że demokracja stanowi wielowymiarowy system, którego poszczególne instytucje mogą zmieniać się w różnym tempie.

Rozdzielenie retoryki faszystowskiej od praktyk autokratycznych

Kluczową rolę odgrywa tutaj koncepcja Federica Finchelsteina, który w książce The Wannabe Fascists analizował współczesne ruchy populistyczne przejmujące określone składniki faszystowskiego repertuaru politycznego. Finchelstein wskazał na ksenofobię, propagandę, przemoc polityczną i dyktaturę jako cztery filary służące rozpoznawaniu historycznego faszyzmu. Według niego współcześni przywódcy mogą wykazywać silne podobieństwa w zakresie trzech pierwszych elementów, nie osiągając jednak czwartego – pełnej dyktatury. Pojęcie wannabe fascism umożliwia zatem analizę ideologicznego i politycznego pokrewieństwa bez automatycznego utożsamiania współczesnych systemów z historycznym faszyzmem. W październiku 2026 roku ukazało się rozszerzone wydanie książki, uwzględniające doświadczenia drugiej prezydentury Trumpa. Należy zaznaczyć, że kategoria Finchelsteina jest propozycją interpretacyjną w ramach sporu historiograficznego, a nie powszechnie przyjętym terminem prawnym czy ustrojowym.

Jej wartość polega na możliwości badania stadium przejściowego, w którym przywództwo wykorzystuje elementy faszystowskiej mobilizacji, lecz nadal funkcjonuje w warunkach niepełnej kontroli nad państwem. Nie oznacza to jednak nieuchronności przejścia od populizmu do faszystowskiej dyktatury; możliwe pozostają zarówno dalsze ograniczanie demokracji, jak i instytucjonalne zatrzymanie tego procesu czy demokratyczna zmiana władzy.

Przypadek Stanów Zjednoczonych wskazuje na potrzebę prowadzenia równoległej analizy ideologicznej i ustrojowej. Trumpizm można rozpatrywać przez pryzmat palingenetycznego nacjonalizmu, populistycznego antyelitaryzmu oraz mechanizmów mobilizacji opisanych przez Stanleya. Druga prezydentura Trumpa wymaga natomiast odrębnego badania autokratyzacji, naruszeń praworządności, zdolności sądów do ograniczania władzy i warunków konkurencji wyborczej. Dopiero zestawienie tych perspektyw pozwala zrozumieć, dlaczego część badaczy odwołuje się do kategorii faszyzmu, inni preferują pojęcie autorytaryzmu konkurencyjnego, a jeszcze inni pozostają przy diagnozie radykalnego populizmu i osłabiania liberalnej demokracji.

Węgry: Od demokracji nieliberalnej Viktora Orbána do wyborczego przerwania szesnastoletniej dominacji Fideszu

Węgierski przypadek ma istotne znaczenie dla współczesnej nauki o autokratyzacji, gdyż pozwala analizować długotrwałe przekształcanie instytucji demokratycznych przez ugrupowanie, które przejęło władzę w wyniku konkurencyjnych wyborów. Po zwycięstwie Fideszu w 2010 roku rządy Viktora Orbána charakteryzowały się stopniową przebudową systemu konstytucyjnego, regulacji medialnych, organizacji sądownictwa i administracyjnych warunków funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego.

Proces ten był interpretowany przez wielu badaczy jako przykład autokratyzacji prowadzonej z wykorzystaniem formalnych kompetencji ustawodawczych. Jego specyfika polegała na tym, że zasadnicza zmiana jakości ustroju następowała poprzez modyfikowanie istniejących instytucji, a nie w wyniku jednoznacznego wojskowego zamachu stanu.

W 2014 roku Orbán publicznie przedstawił projekt państwa nieliberalnego jako alternatywę dla modelu liberalnego. Znaczenie tej deklaracji wykraczało poza krytykę orientacji gospodarczej, gdyż wiązała się z szerszą koncepcją suwerenności, politycznej centralizacji i narodowej tożsamości. Co istotne, retoryka nieliberalna nie musi odrzucać procedury wyborczej jako źródła władzy; może natomiast kwestionować znaczenie instytucji ograniczających możliwość wykorzystywania większości parlamentarnej przeciwko prawom jednostki oraz pluralizmowi politycznemu. W perspektywie teorii Kelsena kluczowe są zmiany dotyczące hierarchii norm i instytucji konstytucyjnych, natomiast w ujęciu Dworkina problemem staje się interpretacja demokratycznego mandatu większości wobec praw obywateli o odmiennych poglądach. Z kolei Fraenkelowska koncepcja państwa dualnego może służyć jako ostrożna analogia badawcza, pozwalająca pytać o nierówną skuteczność ochrony prawnej, lecz nie uzasadnia ona mechanicznego utożsamienia współczesnych Węgier z nazistowskim systemem prawnym. Różnice historyczne i instytucjonalne pozostają zasadnicze, szczególnie w zakresie skali represji, ideologii rasowej i organizacji przymusu państwowego.

Istotnym problemem stała się koncentracja rynku medialnego i rola podmiotów gospodarczych powiązanych z obozem rządzącym. Rozbudowa mediów przychylnych Fideszowi, nierówny dostęp do zasobów komunikacyjnych i wykorzystywanie instytucjonalnej przewagi władzy były analizowane jako elementy osłabiania rzeczywistej konkurencji politycznej. W tym ujęciu wartość koncepcji Hermana i Chomsky'ego polega na możliwości badania strukturalnych warunków selekcji przekazów, podczas gdy teoria autorytaryzmu konkurencyjnego pozwala rozpoznawać polityczne znaczenie nierówności w dostępie do odbiorców. Nie oznacza to, że wszystkie węgierskie media były bezpośrednio kontrolowane przez rząd lub że społeczeństwo utraciło dostęp do niezależnych źródeł informacji – problem dotyczył przede wszystkim nierównego rozkładu zasobów i instytucjonalnych przewag.

Węgierski przypadek jako dowód na odrębność autokratyzacji od dyktatury

Węgierskie doświadczenie ilustruje szczególne znaczenie ideologicznego powiązania suwerenności narodowej z polityką kulturową. Rząd Fideszu rozwijał narracje przeciwstawiające interes autentycznej wspólnoty narodowej działaniom zagranicznych elit, organizacji pozarządowych i instytucji ponadnarodowych. W polityce migracyjnej oraz w sporach dotyczących praw mniejszości seksualnych wykorzystywano język bezpieczeństwa, tradycji i ochrony rodziny. Z perspektywy Stanleya można dostrzec podobieństwa do mechanizmów mobilizacji opartych na zbiorowym poczuciu zagrożenia, jednak sama obecność tych elementów nie wystarcza, by zakwalifikować Fidesz jako organizację faszystowską. Raport Freedom House za 2025 rok (wydany w edycji Freedom in the World 2026) przyznał Węgrom 65 punktów na 100 możliwych, utrzymując klasyfikację państwa częściowo wolnego.

Wśród istotnych problemów wymieniano naciski na niezależne media, organizacje obywatelskie, uczelnie i mniejszości. Istotne były również wydarzenia z 2025 roku związane z ograniczaniem możliwości organizowania publicznych zgromadzeń środowisk LGBT+. Warto jednak zwrócić uwagę na chronologię tego raportu: jego zasadnicze ustalenia dotyczą okresu rządów Orbána przed wyborami parlamentarnymi z kwietnia 2026 roku i nie stanowią jeszcze pełnej oceny skutków późniejszej zmiany władzy. To właśnie wydarzenia z kwietnia 2026 roku stanowią zasadniczą zmianę w historycznym przebiegu węgierskiej autokratyzacji.

W wyborach parlamentarnych Fidesz utracił władzę na rzecz centroprawicowej, proeuropejskiej partii Tisza kierowanej przez Pétera Magyara. Według relacji agencji Reuters ugrupowanie Magyara uzyskało większość kwalifikowaną wynoszącą dwie trzecie mandatów, kończąc szesnastoletni okres nieprzerwanych rządów Orbána. Wynik ten jest kluczowy dla naukowej interpretacji węgierskiego systemu, ponieważ dowodzi, że pomimo wieloletnich nierówności instytucjonalnych mechanizm wyborczy zachował rzeczywistą zdolność doprowadzenia do zmiany przywództwa politycznego. W teorii autorytaryzmu konkurencyjnego kluczowa jest właśnie niepewność wyniku rywalizacji politycznej. System może charakteryzować się znacznymi nierównościami na korzyść obozu rządzącego, a jednocześnie zachowywać możliwość zwycięstwa opozycji. Należy tu odróżnić nierówne warunki konkurencji od całkowicie fikcyjnych wyborów, których wynik nie może przynieść realnej zmiany władzy. Węgierski przypadek z 2026 roku stanowi więc ważną ilustrację ograniczeń trwałości autokratyzacji wyborczej, choć sama zmiana rządu nie przesądza jeszcze o odbudowie wszystkich instytucji demokratycznych. Nowy premier

zapowiedział działania zmierzające do poprawy relacji z instytucjami europejskimi, ograniczania korupcji i reformowania państwa.

W październiku 2026 roku Péter Magyar spotkał się w Brukseli z prezydentem Ukrainy Wołodymyrem Zełenskim, podejmując próbę zmiany kierunku wcześniejszej polityki węgiersko-ukraińskiej. Wspólny komunikat dotyczył między innymi stosunków dwustronnych, praw mniejszości węgierskiej w Ukrainie i europejskich aspiracji Kijowa. Wydarzenie to dowodzi rzeczywistej zmiany polityki zagranicznej, lecz nie stanowi jeszcze wystarczającej podstawy do pełnej oceny instytucjonalnej transformacji ustroju. Zasadniczym problemem naukowym pozostaje teraz możliwość przejścia od autokratyzacji do redemokratyzacji. W klasycznych teoriach zmiany ustrojowej zwycięstwo opozycji może otwierać drogę do przywracania niezależności instytucji, ale samo uzyskanie większości parlamentarnej nie gwarantuje trwałej poprawy. Kluczowe jest to, czy nowa władza podejmie działania zmierzające do odbudowy neutralności administracji, niezależności sądów, pluralizmu mediów i transparentności finansów publicznych. Jeśli natomiast wykorzysta odziedziczoną koncentrację kompetencji do ustanawiania własnej przewagi, może reprodukować strukturalne mechanizmy, które wcześniej poddawała krytyce.

W tym kontekście istotna staje się Dworkinowska koncepcja integralności prawa. Demokratyczna odbudowa nie może polegać wyłącznie na zastąpieniu jednego środowiska politycznego innym w ramach niezmienionej struktury arbitralności. Wymaga raczej ustanawiania i wykonywania zasad, które ograniczają władzę niezależnie od aktualnej tożsamości rządzących. Należy uznać, że instytucje praworządności powinny chronić również przeciwników politycznych nowej większości, ponieważ właśnie powszechność ochrony stanowi podstawowy miernik odrębności demokratycznej odbudowy od zwyczajnej zmiany beneficjentów systemu. Przypadek węgierski posiada więc podwójne znaczenie dla całej rozprawy.

Pokazuje on, w jaki sposób długotrwała przewaga polityczna może być utrwalana przez stopniową przebudowę instytucji, mediów i systemu prawnego, a jednocześnie ujawnia możliwość wyborczego przerwania takiego procesu, nawet po wielu latach dominacji określonego ugrupowania. Nie jest to zatem historia nieuchronnego przechodzenia od populizmu do dyktatury, lecz przykład historycznie zmiennej relacji pomiędzy autokratyzacją, konkurencją polityczną i społeczną zdolnością do odbudowy pluralizmu.

Historyczna ciągłość neofaszystowska we współczesnych Włoszech

Włochy. Historyczna genealogia postfaszyzmu i współczesna partia Fratelli d'Italia

Współczesna polityka włoska jest istotnym obszarem analizy, gdyż wykazuje bezpośrednią historyczną ciągłość pomiędzy powojennymi organizacjami neofaszystowskimi a częścią dzisiejszych środowisk prawicowych. Po upadku reżimu Mussoliniego i zakończeniu II wojny światowej powstał Włoski Ruch Społeczny (Movimento Sociale Italiano – MSI), którego korzenie sięgały uczestników i zwolenników historycznego faszyzmu. W latach dziewięćdziesiątych część włoskiej prawicy przeszła proces transformacji politycznej, co wiązało się przede wszystkim z działalnością Alleanza Nazionale (Sojuszu Narodowego), dążącego do szerszego uczestnictwa w demokratycznym systemie partyjnym. To właśnie ta Historyczna genealogia postfaszyzmu ma kluczowe znaczenie dla analizy współczesnego ugrupowania Fratelli d'Italia, kierowanego przez Giorgię Meloni.

Wielowymiarowość ciągłości między neofaszyzmem a współczesną prawicą

Nie można jednak utożsamiać ciągłości organizacyjnej i symbolicznej z pełną niezmiennością ideologiczną. Partia posiadająca historyczne związki z określonym ruchem może w kolejnych dekadach zmieniać program, strukturę elektoratu, stosunek do demokracji oraz rzeczywistą praktykę polityczną. Jednocześnie formalne odrzucenie dawnych elementów doktryny nie musi oznaczać całkowitego zaniku symbolicznych identyfikacji i społecznych sieci organizacyjnych. Właśnie dlatego rzetelna analiza wymaga jednoczesnego badania historycznej genealogii, dokumentów programowych, składu elit, praktyk symbolicznych oraz realnych decyzji podejmowanych podczas sprawowania władzy.

Szczególnie wartościowe w tym zakresie pozostaje badanie Marty Lorimer i Mattea Cavallara pt. "Post-'Post-Fascism' and Far Right Mainstreaming in Italy: Assessing Continuity Between the Italian Social Movement, National Alliance and Brothers of Italy", opublikowane w 2026 roku w czasopiśmie Political Studies (tom 74, numer 3). Autorzy analizowali ciągłość ideologiczną, organizacyjną i symboliczną pomiędzy MSI, Sojuszem Narodowym a Fratelli d'Italia. Na podstawie ilościowej oraz jakościowej analizy programów partyjnych stwierdzili ograniczoną ciągłość ideologiczną, która nie pozwala bezpośrednio utożsamiać współczesnej partii z historycznymi

ugrupowaniami neofaszystowskimi. Wskazali jednak na utrzymujące się związki personalne i narracyjne, które mogą sprzyjać pośredniej normalizacji określonych elementów tradycji skrajnej prawicy. Ustalenia te są istotne pod względem metodologicznym, gdyż dowodzą możliwości współistnienia zmiany i ciągłości w jednym ugrupowaniu. Analiza obejmująca wyłącznie symbolikę i historyczną genealogię może prowadzić do przeceniania ideologicznej niezmienności; z kolei koncentracja jedynie na aktualnych dokumentach programowych grozi pominięciem znaczenia środowiskowych powiązań, społecznej pamięci i organizacyjnej transmisji określonych norm. Właściwszym podejściem jest zatem rozpoznawanie odrębnych wymiarów ciągłości i ustalanie, które z nich mają rzeczywiste znaczenie dla współczesnej praktyki politycznej.

W kontekście teorii Rogera Griffina kluczowe pozostaje pytanie, czy Fratelli d'Italia nadal reprezentuje projekt palingenetycznego ultranacjonalizmu w znaczeniu właściwym historycznemu faszyzmowi, czy też ewoluowała w stronę szerszego narodowego konserwatyzmu i radykalnej prawicy funkcjonującej w ramach współczesnej demokracji. Badacze udzielają na to pytanie odmiennych odpowiedzi, różnie interpretując znaczenie symboli, języka tożsamościowego i aktualnej działalności ugrupowania. Istnienie sporu naukowego nie uzasadnia jednak dowolności kwalifikacyjnej. Każde stanowisko wymaga wskazania konkretnych właściwości ideologicznych i organizacyjnych, które przemawiają za zastosowaniem określonej kategorii. Od objęcia urzędu premiera w październiku 2022 roku Meloni kieruje koalicyjnym rządem funkcjonującym w ramach włoskiego systemu parlamentarnego i instytucji Unii Europejskiej.

Nie oznacza to zaniku konfliktów dotyczących migracji, praw obywatelskich czy organizacji wymiaru sprawiedliwości. Nie można jednak przedstawiać Włoch jako systemu tożsamego z historyczną dyktaturą Mussoliniego, gdyż istnieją tam konkurencyjne partie, niezależne instytucje i rzeczywiste procedury konstytucyjne. W raporcie Freedom House "Freedom in the World 2026" Włochy uzyskały 87 punktów na 100 i zostały zakwalifikowane do kategorii państw wolnych, choć odnotowano pogorszenie niektórych ocen związanych z wolnościami obywatelskimi.

Instytucjonalna weryfikacja radykalizmu na przykładzie Włoch

Istotnym materiałem empirycznym jest analiza reform instytucjonalnych proponowanych przez rząd Meloni. W marcu 2026 roku odbyło się referendum w sprawie zmian w systemie sądownictwa, które dotyczyły m.in. organizacji samorządu sędziowskiego oraz rozdzielenia określonych ścieżek zawodowych w wymiarze sprawiedliwości. Zwolennicy reformy argumentowali, że posłuży ona ograniczeniu wpływów politycznych i wzmocnieniu odpowiedzialności instytucjonalnej;

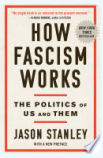
przeciwnicy natomiast ostrzegali przed ryzykiem osłabienia niezależności sądów. Ostatecznie propozycja została odrzucona w głosowaniu przeprowadzonym 22–23 marca 2026 roku.

Wydarzenie to dowodzi, że spór o kształt instytucji może być rozstrzygany za pomocą realnie funkcjonujących procedur demokratycznych, nawet gdy inicjatywa wychodzi od silnego obozu rządzącego. Z perspektywy teorii Schmitta i Kelsena kluczowe jest tutaj rozróżnienie między prawem większości do proponowania reform ustrojowych a normatywnymi ograniczeniami sposobu ich wprowadzania. Sama próba zmiany organizacji wymiaru sprawiedliwości nie jest dowodem na faszyzm, gdyż systemy demokratyczne mogą przyjmować różne rozwiązania w zakresie struktury sądów i prokuratury. Decydujący jest rzeczywisty cel reformy, sposób jej procedowania, skutki dla niezależności instytucji oraz możliwość społecznej kontroli. Odrzucenie projektu w referendum nie przesądza o moralnej wadliwości wszystkich jego elementów, lecz stanowi dowód skutecznego wykorzystania demokratycznej procedury przeciwko rozwiązaniu wspieranemu przez rząd.

W raporcie V-Dem z 2026 roku Włochy znalazły się wśród państw, w których badacze odnotowali procesy regresu demokratycznego. Nie jest to jednak równoznaczne z uznaniem włoskiego rządu za historycznie faszystowski. Autor podkreśla konieczność odróżnienia wskaźników jakości demokracji od klasyfikacji ideologicznej konkretnej partii. Państwo może doświadczać osłabienia standardów instytucjonalnych, pozostając nadal demokracją, podobnie jak partia reprezentująca radykalne stanowiska może działać w ramach systemu, którego mechanizmy kontroli wciąż są skuteczne. Włoski przypadek ilustruje problem politycznej normalizacji tradycji skrajnej prawicy. Ugrupowanie posiadające historyczne korzenie neofaszystowskie może przechodzić proces ideologicznej transformacji i uczestniczyć w demokratycznym rządzeniu, podczas gdy niektóre elementy jego symbolicznego dziedzictwa pozostają obecne w kulturze organizacyjnej i środowisku politycznym. Analiza wymaga zatem odróżnienia rzeczywistych przemian programowych od trwałości określonych narracji oraz ustalenia, czy współczesna praktyka prowadzi do osłabiania pluralizmu, czy mieści się w granicach prawomocnej demokratycznej rywalizacji.

> Ostatecznie to nie etykiety ideologiczne, lecz trwałość instytucjonalnych bezpieczników decyduje o przetrwaniu pluralizmu. Czy zatem współczesne systemy polityczne są w stanie wypracować odporność na autokratyzację, która nie wynika z jednego gwałtownego przewrotu, lecz z powolnej erozji norm? Pytanie to pozostaje otwarte, gdyż granica między prawomocną reformą a demontażem demokracji bywa niemal niedostrzegalna aż do momentu, gdy staje się nieodwracalna.

Inspiracje

[1]

"How Fascism Works Jason Stanley" Jason Stanley

Random House | ISBN: 9780525511847

Jason Stanley (ur. 12 października 1969) jest amerykańskim filozofem specjalizującym się w epistemologii, filozofii języka i filozofii politycznej. Pełni funkcję Bissell-Heyd Chair in American Studies na Uniwersytecie w Toronto, a wcześniej był profesorem filozofii im. Jacoba Urowsky'ego na Uniwersytecie Yale. Stanley uzyskał tytuł doktora w Massachusetts Institute of Technology w 1995 roku. Jego wpływowe, wczesne prace naukowe przyczyniły się do rozwoju epistemologii i semantyki formalnej, w szczególności poprzez obronę inwariantyzmu względności interesów oraz współpracę z Timothym Williamsonem nad wiedzą praktyczną. W filozofii politycznej Stanley zyskał szerokie uznanie za swoje krytyczne badania nad tym, jak język i ideologia kształtują struktury władzy, erozję demokracji i autorytarną manipulację, zwłaszcza w analizach propagandy, polityki edukacyjnej i mechanizmów retoryki faszystowskiej.

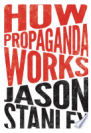
Jason Stanley *(born October 12, 1969) is an American philosopher specializing in epistemology, philosophy of language, and political philosophy. He serves as the Bissell-Heyd Chair in American Studies at the University of Toronto and was formerly the Jacob Urowsky Professor of Philosophy at Yale University. Stanley earned his Ph.D. from the Massachusetts Institute of Technology in 1995. His influential early scholarship contributed to epistemology and formal semantics, notably through his defense of interest-relative invariantism and his work on practical knowledge with Timothy Williamson. In political philosophy, Stanley has achieved wide prominence for his critical investigations into how language and ideology shape power structures, democratic erosion, and authoritarian manipulation, particularly in his analyses of propaganda, education policy, and the mechanisms of fascist rhetoric.*

University of Toronto

Literatura uzupełniająca

Książki

Książki autora i dzieła przywołane w tekście:

[1] "How Propaganda Works"

Jason Stanley

2015 | Princeton University Press | ISBN: 9780691173429

[2] "Know How"

Jason Stanley

2011 | OUP Oxford | ISBN: 9780191619618

[3] "Language in Context"

Jason Stanley

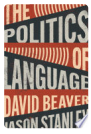
2007 | OUP Oxford | ISBN: 9780191527555

[4] "Erasing History"

Jason Stanley

2024 | Simon and Schuster | ISBN: 9781668056912

[5] "The Politics of Language"

David Beaver, Jason Stanley

2023 | Princeton University Press | ISBN: 9780691242743

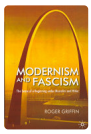

[6] "Knowledge and Practical Interests"

Jason Stanley

2005 | Oxford University Press | ISBN: 9780199230433

Książki autorów przywoływanych i literatura pokrewna:

[7] "Modernism and Fascism"

R. Griffin

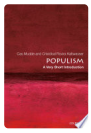
2007 | Palgrave Macmillan | ISBN: 9781403987839

[8] "Fascism Past and Present, West and East"

Roger Griffin, Werner Loh, Andreas Umland

2006 | Columbia University Press

[9] "Populism: A Very Short Introduction"

Cas Mudde

Oxford University Press | ISBN: 9780190234874

[10] "Populist Radical Right Parties in Europe"

Cas Mudde

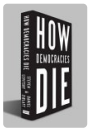
2007 | ISBN: 9780511341434

[11] "Youth Wings of the Populist Radical Right"

Duncan McDonnell, Sofia Ammassari, Ann-Cathrine Jungar, Anders Ravik Jupskås, Cas Mudde

2026 | Oxford University Press | ISBN: 9780198990949

[12] "How Democracies Die"

Daniel Ziblatt

2018 | ISBN: 9780525574538

[13] "Law's Empire"

Ronald Dworkin

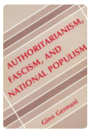
ISBN: 9788175342569

[14] "Taking Rights Seriously"

Ronald Dworkin

A&C Black | ISBN: 9781780938332

[15] "Authoritarianism, Fascism, and National Populism"

Gino Germani

1978 | Routledge | ISBN: 9780878556427

Artykuły naukowe

Prace autorów przywoływanych w tekście:

[1] "The Nature of Fascism"

Roger Griffin

2013 | Routledge eBooks | DOI: 10.4324/9781315003627

Źródło

[2] "Modernism and Fascism"

Roger Griffin

2007 | Palgrave Macmillan UK eBooks | DOI: 10.1057/9780230596122

Źródło

[3] **"Interregnum or endgame? The radical right in the 'post-fascist' era"**

Roger Griffin

2000 | Journal of Political Ideologies | DOI: 10.1080/713682938

Źródło

[4] **"Fascism"**

Roger Griffin

1995 | DOI: 10.1093/oso/9780192892492.001.0001

Źródło

[5] **"French peasant Fascism: Henry Dorgères's Greenshirts and the Crises of French Agriculture, 1929-1939"**

Robert O Paxton

1997 | DOI: 10.1093/oso/9780195111880.001.0001

Źródło

[6] **":To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and National Socialist Dictatorships, Volume 1"**

Robert O. Paxton

2009 | The American Historical Review | DOI: 10.1086/ahr.114.1.204

Źródło

[7] **"From Fascism to Populism in History"**

Federico Finchelstein

2019 | University of California Press eBooks | DOI: 10.1525/9780520968042

Źródło

[8] **"The Ideological Origins of the Dirty War: Fascism, Populism, and Dictatorship in Twentieth Century Argentina"**

Federico Finchelstein

2014 | Oxford University Press eBooks | DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199930241.001.0001

Źródło

[9] **"A Brief History of Fascist Lies"**

Federico Finchelstein

2020 | University of California Press eBooks | DOI: 10.1525/9780520975835

Źródło

[10] "Returning Populism to History"

Federico Finchelstein

2014 | Constellations | DOI: 10.1111/1467-8675.12131

Źródło

[11] "Populist Radical Right Parties in Europe"

Cas Mudde

2007 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9780511492037

Źródło

[12] "Populism: A Very Short Introduction"

Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser

2017 | DOI: 10.1093/actrade/9780190234874.001.0001

Źródło

[13] "The Far Right Today"

Cas Mudde

2019

Źródło

[14] "Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America"

Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser

2012 | Government and Opposition | DOI: 10.1017/gov.2012.11

Źródło

[15] "Democracy and the Lessons of Dictatorship"

Nancy G. Bermeo

1992 | Comparative Politics | DOI: 10.2307/422133

Źródło

[16] "Sacrifice, Sequence, and Strength in Successful Dual Transitions: Lessons from Spain"

Nancy G. Bermeo

1994 | The Journal of Politics | DOI: 10.2307/2132184

Źródło

[17] "Variation in Institutional Strength"

Steven Levitsky, María Victoria Murillo

2009 | Annual Review of Political Science | DOI: 10.1146/annurev.polisci.11.091106.121756

Źródło

[18] "Populism and competitive authoritarianism in the Andes"

Steven Levitsky, James Loxton

2013 | Democratization | DOI: 10.1080/13510347.2013.738864

Źródło

[19] "Guarding Against Minority Rule"

Steven Levitsky, Daniel Ziblatt

2026 | Journal of Democracy | DOI: 10.1353/jod.2026.a977954

Źródło

[20] "The Historical Turn in Democratization Studies: A New Research Agenda for Europe and Beyond"

Giovanni Capoccia, Daniel Foran Ziblatt

2010 | Comparative Political Studies | DOI: 10.1177/0010414010370431

Źródło

[21] "An Institutional Theory of Direct and Indirect Rule"

John Gerring, Daniel Foran Ziblatt, Johannes A.A.M. van Gorp, Julián Arévalo

2011 | World Politics | DOI: 10.1017/s0043887111000104

Źródło

[22] "Shaping Democratic Practice and the Causes of Electoral Fraud: The Case of Nineteenth-Century Germany"

Daniel Foran Ziblatt

2009 | American Political Science Review | DOI: 10.1017/s0003055409090042

Źródło

[23] "Structuring the State: The Formation of Italy and Germany and the Puzzle of Federalism"

Daniel Foran Ziblatt

2006 | Princeton University Press eBooks | DOI: 10.2307/j.ctt7rqw1

Źródło

[24] "Advances in Comparative-Historical Analysis"

James Mahoney, Kathleen Thelen, Stephan Haggard, Jane R. Gingrich, Steven Levitsky, Lucan A. Way

2015 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9781316273104

Źródło

[25] "Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave: The Cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine"

Lucan A. Way

2005 | World Politics | DOI: 10.1353/wp.2005.0018

Źródło

[26] "Taking Rights Seriously"

Jules L. Coleman, Ronald M. Dworkin

1978 | California Law Review | DOI: 10.2307/3479972

Źródło

[27] "What do they talk about when they talk about Europe? Euro-ambivalence in far right ideology"

Marta Lorimer

2020 | Ethnic and Racial Studies | DOI: 10.1080/01419870.2020.1807035

Źródło

[28] "Europe as ideological resource: the case of the Rassemblement National"

Marta Lorimer

2020 | Journal of European Public Policy | DOI: 10.1080/13501763.2020.1754885

Źródło

[29] "Europe as Ideological Resource: European Integration and Far Right Legitimation in France and Italy"

Marta Lorimer

2024 | DOI: 10.1093/oso/9780198892366.001.0001

Źródło

[30] "Populism, euroscepticism, and the populism-euroscepticism nexus"

Marta Lorimer, Juan Roch, Stijn van Kessel

2026 | Open Research Europe | DOI: 10.12688/openreseurope.23109.2

Źródło

Treść tworzy Fundacja Dobre Państwo.
Redaguje i publikuje APA ONE, autorski system redakcyjny Fundacji oparty na AI.
APA ONE Publishing System
Fundacja Dobre Państwo © 2026
Article ID: 6c243472-7259-4d11-95a1-8260625b5704